

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ

Кафедра історії державності України
та українознавства

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

**Плани семінарських занять
для курсантів та студентів**

Харків 2009

УДК 94(477)(073)
ББК 63.3(4УКР)я73
І 90

Укладачі:

Греченко В. А. – д-р істор. наук, проф., нач. каф. історії державності України та українознавства
Харківського національного університету внутрішніх справ;
Дедурін Г. Г. – канд. істор. наук, ст. викл. каф. історії державності України та українознавства
Харківського національного університету внутрішніх справ;
Шарібжанов Р. В. – канд. істор. наук, ст. викл. каф. історії державності України та українознавства
Харківського національного університету внутрішніх справ

Рецензенти:

Танцюра В. І. – д-р істор. наук, проф. каф. українознавства
Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна;
Головко Б. Г. – канд. істор. наук, доц. каф. теорії та історії права
навч.-наук. ін-ту права, економіки та соціології
Харківського національного університету внутрішніх справ

Рекомендовано Методичною радою
Харківського національного університету внутрішніх справ,
протокол № 5 від 10.06.2008

Історія України : плани семінар. занять для курсантів та І 90 студ. / [уклад.: В. А. Греченко, Г. Г. Дедурін, Р. В. Шарібжанов] ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Каф. історії державності України та українознавства. – Х. : ХНУВС, 2009. – 40 с.

УДК 94(477)(073)
ББК 63.3(4УКР)я73

ВСТУП

На семінарських заняттях курсанти та студенти продовжують вивчення теоретичних аспектів та фактичного матеріалу з історії України. Готуючись до семінарських занять, необхідно опрацювати конспект лекцій, вивчити матеріал з підручників, навчальних посібників, монографій, статей зі спеціальних журналів відповідно до плану занять. Аналізуючи джерела чи літературу, записуйте найважливіші положення, які можуть бути як дослівними, так і довільними. Доповіді або повідомлення курсантів та студентів можуть тривати 5-10 хвилин. Це дозволяє продемонструвати свої знання, вміння мислити, аналізувати політичні події та соціально-економічні фактори. На семінарських заняттях заслуховуються також реферати, підготовлені курсантами та студентами заздалегідь, з використанням тематики, вказаної у планах, і рекомендованої літератури.

Список рекомендованої літератури до курсу

1. Аркас М. Історія України – Русі. – К., 1990.
2. Бойко О. Д. Історія України. – К., 2002.
3. Борисенко В. Й. Курс української історії. – К., 1996.
4. Греченко В. А. Історія: Самовчитель майбутнього студента. – Х., 2007.
5. Греченко В. А., Ярмиш О. Н. Історія України. Всесвітня історія ХХ століття. – Х., 2005.
6. Грушевський М. Ілюстрована історія України. – К., 1992.
7. Грушевський М. Історія України-Русі: В 11 т., 12 кн. – К., 1991–1998.
8. Грушевський М. Очерк истории украинского народа. – К., 1991.
9. Дорошенко Д. Нарис історії України: В 2-х т. – Л., 1991.
10. Єфименко О. Історія України та її народу. – К., 1992.
11. Історія України / Керівник авт. кол. Лях Р. Д. – Донецьк, 1998.
12. Історія державності України / Керівник авт. кол. В. А. Греченко. – Х., 2004.
13. Історія України / Керівник авт. кол. Зайцев Ю. – Л., 1996.
14. Історія України: нове бачення: У 2-х т. / За ред. Смолія В. А. – К., 1995. – Т. 1–2.
15. Котляр М., Кульчицький С. Довідник з історії України. – К., 1996.
16. Крип'якевич І. Історія України. – Львів, 1990.
17. Лановик Б., Матейко Р., Матисякевич З. Історія України. – К., 1999.
18. Політична історія України (під ред. Танцюри В. І.). – К., 2001.
19. Політична історія України ХХ століття: в 6 т. / Під ред. І. Ф. Кура-са. – К., 2002–2003.
20. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2-х т. – К., 1992.
21. Рибалка І. К. Історія України. – Х., 1995. – Ч. 1.
22. Семененко В. М., Радченко Л. А. История Украины с древнейших времен до наших дней. – Х., 1999.
23. Субтельний О. Україна: історія. – К., 1995.
24. Шевчук В. П., Тараненко М. П. Історія української державності. – К., 1999.
25. Україна і світ. Історія господарства від первісної доби і перших цивілізацій до становлення індустріального суспільства. – К., 1994.
26. Україна: політична історія ХХ-ХХІ століть. – К., 2007.

МОДУЛЬ № 1. СТАРОДАВНЯ ТА СЕРЕДНЬОВІЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

ТЕМИ № 1-2

Заняття 1

Українські землі в прадавні часи. Середньовічна держава Київська Русь (2 год.)

План семінару

1. Становлення східнослов'янської державності з центром у Києві.
2. Піднесення і розквіт Київської Русі. Її політичний устрій, соціально-економічний розвиток.
3. Галицько-Волинське князівство та його роль у збереженні традицій східнослов'янської державності.
4. Розпад Київської Русі.

Теми рефератів

1. Міжплеменні союзи кочових племен на території України (кіммерійці, скіфи, сармати).
2. Античні міста-держави у Північному Причорномор'ї.
3. Питання про давньоруську народність та етногенез українського народу.
4. Київ – державний, культурний, торгівельний центр Київської Русі.
5. Дипломатичні відносини перших князів.
6. Князь Святослав – видатний полководець Київської Русі.
7. Історичний портрет Володимира Великого.
8. Християнізація Русі та її наслідки.
9. Історичний портрет Ярослава Мудрого.
10. «Руська правда» як перший юридичний кодекс.
11. Князівські міжусобиці – середньовічна форма політичної боротьби за владу.
12. Культурна спадщина Київської Русі.
13. Київська Русь і монголо-татари: основні аспекти взаємовідносин.
14. Данило Галицький – видатний державний діяч, дипломат, полководець.

Література

1. Повесть временных лет. – М.–Л., 1950.
2. Русская правда. – М., 1940–1963. – Т. 1–3.
3. Видатні постаті України: Біографічний довідник / Г. Щокін та ін. – К., 2004.
4. Брайчевський М. Походження Русі. – К., 1968.
5. Брайчевський М. Утвердження християнства на Русі. – К., 1988.

6. Василенко С. Геополітичні традиції Київської Русі і Галицько-Волинської держави // Людина і політика. – 2002. – № 5.
7. Вілкул Т. Володимир Мономах // Укр. істор. журнал (УІЖ). – 2004. – № 1.
8. Висоцький С. Княжна Ольга і Анна Ярославна – славні жінки Київської Русі. – К., 1991.
9. Волощук О. Ярослав Мудрий – погляд крізь віки // Науковий світ. – 2004. – № 6.
10. Гавриленко О., Колесніков С., Логвиненко І. Київська Русь: політико-правовий нарис. – Х., 1999.
11. Гайдай А. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях (від найдавніших часів до Хмельниччини). – Луцьк, 2000.
12. Гарчев П. Первісне суспільство і початок державотворення на території України (до розгрому скіфського царства). – Сімферополь, 2001.
13. Головка О. Держава Романовичів та Золота Орда (40 – 50-ті рр. XIII ст.) // Укр. істор. журнал. – 2004. – № 6.
14. Горський А. Ще раз про роль норманів у формуванні Київської Русі // Укр. істор. журнал. – 1994. – № 1.
15. Грушевський М. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV ст. – К., 1991.
16. Державність, право та культура Київської Русі / В. Греченко, О. Гавриленко та ін. – Х., 2000.
17. Запровадження Християнства на Русі. – К., 1988.
18. Київська Русь: культура, традиції. – К., 1982.
19. Клочко В. До проблеми походження скіфів: нові пам'ятки і нові теорії // Пам'ятки України: історія та культура. – 2005. – № 2.
20. Корякин Е. История образования крестьянства на Руси // История государства и права. – 2006. – № 1.
21. Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство. – К., 1984.
22. Костомаров М. Галерея портретів. – К., 1993.
23. Котляр М. Галицько-Волинське князівство (до 800-ліття утворення) // Укр. істор. журнал. – 2000. – № 1.
24. Котляр М. Древнерусская государственность. – М., 1999.
25. Лукашников В. Последний подвиг Святослава // Военно-исторический журнал. – 2003. – № 8.
26. Моця О. Київська Русь і країни Європи: характерні риси східнослов'янської державності, рівні міжнародних відносин та напрями контактів // Укр. істор. журнал. – 2007. – № 1.
27. Моця О. Київська Русь: результати та перспективи дослідження // Укр. істор. журнал. – 1996. – № 4.
28. Петков С. Життєпис великого київського князя Святослава I Славного (942–972 рр.) – Сімферополь, 2004.

29. Ричка В. Київська Русь: проблеми, пошуки, інтерпретації // Укр. істор. журнал. – 2001. – № 2.
30. Сергійчик В. Доля української національної символіки. – К., 1990.
31. Толочко П. Древняя Русь. Очерки социально-политической истории. – К., 1987.
32. Толочко П. Київська Русь. – К., 1998.

Методичні вказівки

Починаючи розгляд першого питання, передусім слід звернути увагу на теорії походження слов'ян – міграційну та автохтонну. В чому їх сутність? Визначте коли стався поділ слов'ян на три гілки (південних, західних, східних). Які племена вам відомі, котрі належать до східних слов'ян? Охарактеризуйте їх заняття, особливості суспільного ладу, духовний світ. Пригадайте, які протодержавні утворення існували у східних слов'ян, визначте їх місцезосташування.

На межі VIII-IX ст. спостерігається прискорення політичної, економічної та етнокультурної консолідації східнослов'янських племен. Вкажіть чинники, що, на вашу думку, мали вирішальний вплив на появу єдиного державного утворення у східних слов'ян. Особливо у цьому контексті слід наголосити на значенні процесу розпаду родової общини та формуванні феодалних відносин у східнослов'янському середовищі. Зверніть увагу на існування декількох теорій виникнення держави у східних слов'ян (норманської, антинорманської, хазарської тощо). За яких умов вони виникли та у чому їх сутність? Якої точки зору щодо виникнення держави у слов'ян дотримується більшість сучасних дослідників?

Фактична історія Київської Русі починається з часу походу новгородського князя Олега до Києва у 882 р., під час якого було поєднано південні та північні східнослов'янські племена. Чим був викликаний цей похід? Чому Олегу відносно легко вдалося посісти київський княжий престол? Визначте основні напрямки внутрішньої і зовнішньої політики князів Олега (882–912) та Ігоря (912–945). Розглядаючи правління княгині Ольги (945–964), слід звернути увагу на запроваджені нею реформи, її зовнішньополітичну діяльність. Князювання сина Ігоря та Ольги Святослава (964–972) позначилось проведенням низки військових походів. Відкидаючи дипломатичні методи ведення зовнішньої політики притаманні Ользі, Святослав надавав перевагу силовим заходам. Вкажіть основні походи здійснені цим князем та їх наслідки для зовнішньо і внутрішньополітичного становища держави.

Піднесення і розквіт Київської Русі припали на правління князів Володимира Великого (980–1015) та Ярослава Мудрого (1019–1054). За часів Володимира Великого в цілому завершився процес збирання слов'янських земель, остаточно було встановлено кордони Київської

Русі – найбільшої держави тогочасної Європи. Володимир зміг побудувати досить ефективний апарат державного управління послідовно здійснивши адміністративну, військову, податкову реформи. Що саме вони змінили у державі? Звичайно найбільше значення мала релігійна реформа Володимира, а саме запровадження християнства. З'ясуйте причини цієї реформи, її основні етапи. Чому саме візантійське християнство обрав Володимир в якості державної релігії? Визначте ставлення різних соціальних груп до запровадження християнства. Окремо слід зупинитися на наслідках даної реформи. Яким чином вона вплинула на внутрішнє та міжнародне становище Русі, розвиток культури? Поміркуйте, чи були у цієї реформи негативні наслідки?

Ярослав Мудрий продовжив політику свого попередника спрямовану на укріплення держави, піднесення її міжнародного авторитету. Велику увагу цей князь приділяв розвитку освіти та культури. Наведіть конкретні приклади діяльності Ярослава у цій сфері. Пригадайте, який внесок цей діяч зробив у законотворчу діяльність? Якими методами князь користувався при проведенні зовнішньої політики? Що таке політика “шлюбної дипломатії”?

Торкаючись питання щодо політичного устрою Київської Русі, слід акцентувати увагу на еволюції цього державного утворення від дружинної форми державності до централізованої, а згодом федеративної монархії. Як ці зміни впливали на розподіл владних повноважень у державі? При характеристиці соціально-економічних відносин зверніть увагу на процес подальшого розшарування суспільства. На які основні соціальні групи розподілялось населення Київської Русі? Визначте механізм їх взаємодії. Яким чином відбувався розвиток сільського господарства, ремесел, торгівлі?

Після смерті Ярослава Мудрого у Київській державі дедалі помітнішими стали центробіжні тенденції. Окремі князівства починають виходити з-під влади Києва. Остання спроба зупинити ці процеси пов'язана з князюванням Володимира Мономаха (1113–1125). Що вам відомо про його діяльність? Правління цього князя лише призупинило розпад держави, але не припинило його. До початку XIII ст. Київської Русі, як єдиної держави, вже фактично не існувало. В чому полягали основні причини розпаду Русі, чи був не відворотнім цей процес? При відповіді на останнє питання, зверніть увагу на ту роль, яку відіграло зростання великої феодалльної землевласності у прискоренні децентралізованих тенденцій у Київській Русі. З'ясуйте значення Київської Русі в історії України.

У якій мірі на розпад східнослов'янської держави вплинув початок у I пол. XIII ст. монголо-татарської навали на руські землі? Принагідно зазначте особливості панування Золотої Орди на колишніх землях Київ-

ської Русі, характер її взаємовідносин з князівською владою, церквою, місцевим населенням.

Одними з перших, ще наприкінці XI ст., курс на відокремлення від київського центру обрали Галицьке та Волинське князівства. Які фактори, на вашу думку, сприяли цьому? Згодом ці князівства об'єдналися у єдину Галицько-Волинську державу. Коли саме це сталося та хто відіграв вирішальну роль у процесі об'єднання? Що сприяло зближенню Галичини і Волині? Визначте основні етапи розвитку Галицько-Волинського князівства. З чим пов'язаний тимчасовий занепад та розпад даного державного утворення у 1205–1238 роках? Нове піднесення Галицько-Волинської держави припадає на часи правління Данила Галицького (1238–1264). Окресліть основні напрямки його внутрішньої та зовнішньої політики. Яким чином він побудував свої відносини з Золотою Ордою, країнами Західної Європи? Чому не відбувся спільний хрестовий похід західноєвропейців та Данила Галицького проти ординців? З'ясуйте причини поступового занепаду Галицько-Волинської держави та припинення її існування. Визначте роль Галицько-Волинського князівства в історії української державності.

ТЕМА № 3

Заняття 2

Українські землі у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої (II пол. XIV- I пол. XVI ст.) (2 год.)

План семінару

1. Захоплення основного масиву українських земель Литвою. Кревська унія.
2. Політичний устрій Великого князівства Литовського (ВКЛ) та соціально-економічний розвиток українських земель у його складі.
3. Польська експансія на українські землі. Люблінська унія.
4. Релігійне питання в Україні. Берестейський церковний собор.

Теми рефератів

1. Галицькі землі під владою Польщі (40-і роки XIV – перша половина XVI століття).
2. Особливості політики литовських князів на українських землях до та після Кревської унії 1385 р.
3. Українські міста за Магдебурзьким правом.
4. Литовські статuti: історико-правовий аспект.
5. Відмінності історичного розвитку України та Росії в часи середньовіччя.
6. Основні риси українського побуту в XV – XVI ст.
7. Оцінки Берестейської церковної унії 1596 р. в історичній літературі.

8. Братства та їх роль у суспільно-політичному житті України.
9. Перша хвиля українського православного національного відродження кінця XVI – першої половини XVII ст.
10. Український митрополит П. Могила. Його реформаторство.

Література

1. Борисенко В. Тернистий шлях державотворення (історичний досвід XIV століття) // Київська старовина. – 1994. – № 1.
2. Гурбик А. Волочна поміра на українських землях у складі Великого князівства Литовського у XVI ст. // Укр. істор. журнал. – 1996. – № 4.
3. Дорошенко Н. Підготовка об'єднання Східної і Західної церков в межах Речі Посполитої // Актуальні проблеми всесвітньої та вітчизняної історії. – Х., 2000.
4. Ісаєвич Я. Братства та їх роль у розвитку української культури XV – XVIII століть. – К., 1966.
5. На переломі: друга половина XV – перша половина XVI ст. – К., 1994.
6. Сас П. Магдебурзьке право на Україні XV – XVI ст. // Наука і суспільство. – 1985. – № 1.
7. Русина О. Міжконфесійні взаємини й суспільно-політичні рухи XV – поч. XVI ст. на теренах України // Укр. істор. журнал. – 2006. – № 3.
8. Русина О. Проблеми політичної лояльності населення Великого князівства Литовського у XIV – XVI ст. // Укр. істор. журнал. – 2003. – № 6.
9. Русина О. Українські землі в московській зовнішній політиці (кінець XV – початок XVII ст.) // Укр. істор. журнал. – 1996. – № 4.
10. Темні віки: XIV – перша половина XV ст. – К., 1993.
11. Тимошенко Л. Артикули Берестейської унії 1596 р. // Укр. істор. журнал. – 1996. – № 2.
12. Україна і Польща у період феодалізму. – К., 1991.
13. Харишин М. Українська церква між двома уніями (1569 - 1596) // Укр. істор. журнал. – 1996. – № 4.

Методичні вказівки

Послабленням Галицько-Волинського князівства у XIV ст. скористалися його сусіди – Литва та Польща, захопивши значний масив українських земель. Литовці, які на межі XII-XIII ст. зуміли створити досить міцну державу, потроху розширювали її межі спочатку за рахунок білоруських земель, а починаючи з 40-х рр. XIV ст. і українських. Першою до складу Литви за часів князя Гедиміна увійшла Волинь. Коли конкретно це сталося? Протягом 50-х – 60-х рр. XIV ст. до ВКЛ було приєднано землі Чернігово-Сіверщини, Київщини, Переяславщини та Поділля. Хто стояв тоді на чолі Литовської держави? Литовське проникнення мало свою специфіку, його інколи ще називають “оксамитовим”. Як ви це розумієте? На яких засадах будувалися відносини литовських

князів з руськими, з місцевим населенням? Як вирішувалося мовне, релігійне питання? Чи згодні ви з думкою деяких дослідників, що ВКЛ можна називати Литовсько-Руським князівством?

Ситуацію для українських земель, що перебували у складі Великого князівства Литовського, істотно змінило укладення у 1385 р., шляхом династичного шлюбу, Кревської унії між Литвою та Польщею. Які обставини передували цій події? Що саме змінилося у становищі українців після укладення унії? Чому?

Охарактеризуйте політичний устрій Великого князівства Литовського. Визначте місце руських князівств у державній системі ВКЛ протягом XIV-XVI ст. Чи відбувалися якісь зміни? Якщо так, поясніть їх причини. Яким чином на політичне становище українських земель вплинули реформи князя Вітовта, внаслідок чого погіршились стосунки між литовцями та українцями?

Під час перебування українських земель у складі ВКЛ сталися значні зрушення в соціально-економічних відносинах. У цей період інтенсивно зростало землеволодіння: магнатське, шляхетське, церковне. Зміцнення і зростання великої феодальної землевласності на землю призводило до посилення кріпацтва. Основою феодального господарства ставали фільварки. Поясніть, що це таке. Руйнування старовинного аграрного ладу почалося з виданням “Устави на волоки” 1557 р. (дайте характеристику цьому документу). За “Уставою на волоки” все господарство селянина підпорядковувалося інтересам фільварку. Становлення фільваркової системи супроводжувалося подальшим розвитком кріпацтва та оформленням кріпосного права. Коли це відбулося остаточно? Дайте характеристику розвитку міст, торгівлі, ремесел у цей час. Зверніть увагу на те, що у цей період з’являються мануфактури. Що вони собою являли? З розвитком ремесел, промислів і торгівлі поглиблювалася соціальна диференціація міського населення. Охарактеризуйте соціальні групи, що існували тоді.

Паралельно з литовським відбувалося і польське проникнення в українські землі. Першим об’єктом польської експансії стала Галичина, остаточно приєднана до Польщі у 1387 р. Польська політика на українських землях значно відрізнялася від литовської. У чому саме полягали відмінності? Захопивши Галичину, поляки не збиралися зупинитися, бажаючи підкорити собі якомога більше українських земель. Які стани у Польщі були передусім зацікавлені в цьому? Чому? Використовуючи зовнішньополітичні труднощі ВКЛ, Польща регулярно нав’язувала Литві різноманітні унії (Кревську 1385 р., Городельську 1413 р. тощо), що посилювали польську присутність на українських землях.

Остаточного приєднання українських земель Польща досягла після підписання з Литвою у 1569 р. Люблінської унії, внаслідок якої було

створено єдину польсько-литовську державу Річ Посполиту. Що змусило литовців піти на цей крок? Як ставилися до підписання унії різні верстви українського населення? Поясніть їх позицію. Визначте наслідки Люблінської унії для українських земель. Зверніть увагу, що деякі дослідники вважають перехід України до складу Речі Посполитої не найгіршим з можливих варіантів, а чи існували інші альтернативи?

Після поглинання українських земель Польщею, особливої гостроти набула релігійна проблема. Визначте її походження, сутність та прояви. Задля послаблення протиріч на релігійному ґрунті, польська сторона вирішила поєднати західну та східну християнські церкви на українських землях, уклавши між ними унію. З цією метою у 1596 р. було проведено Берестецький церковний собор. Як ставилися до ідеї собору представники українського православного духовництва, інші верстви населення? Охарактеризуйте перебіг собору та основні засади Берестецької церковної унії. Чи привело виникнення Греко-Католицької церкви до вирішення релігійної проблеми та прискорення колонізації українців, як на то сподівалися поляки? Відповідь обґрунтуйте. Яку роль вона відіграла у подальшій історії України? Яким чином змінилося становище православної церкви після укладання унії? Торкаючись релігійного питання в Україні, слід зупинитися на діяльності братств. Що це були за організації, з кого склалися та яку мету перед собою ставили?

Заняття 3

Виникнення та розвиток українського козацтва (2 год.)

План семінару

1. Виникнення української козащини та питання про її походження: причини, час появи козацтва; територія розселення; основні теорії походження.
2. Утворення Запорізької Січі та її військово-адміністративний устрій.
3. Роль козацтва у боротьбі за національне визволення проти турецько-татарських та польсько-литовських загарбників.
4. Феномен українського козацтва та його історичне значення.

Теми рефератів

1. П. Конашевич-Сагайдачний – видатний політичний, державний і військовий діяч.
2. Заняття і побут запорожців.
3. Клейноди Війська Запорізького.
4. Молдовські справи – школа міжнародної політики козащини.
5. Перші козацькі гетьмани. Дмитро Вишневецький – Байда: правда і народна фантазія.
6. Військове мистецтво українських козаків.

Література

1. Антонович В. Коротка історія козащини. – К., 1991.

2. Антонович В. Про козацькі часи на Україні. – К., 1991.
3. Апанович О. М. Гетьмани України і кошові отамани Запорізької Січі. – К., 1993.
4. Апанович О. Запорізька Січ у боротьбі проти турецько-татарської агресії 50–70-х років XVII ст. – К., 1961.
5. Апанович О. Розповіді про запорізьких козаків. – К., 1991.
6. Гетьмани України. – К., 1991.
7. Голобуцький В. Запорізьке козацтво. – К., 1993.
8. Грушевський М. Історія української козаччини. Т. 1. До року 1625 // Вітчизна. – 1989. – № 1–11.
9. Каманін І. До питання про козацтво перед Хмельницьким // Запорожці. – К., 1993.
10. Кашенко А. Оповідання про славне військо запорізьке низове. – К., 1992.
11. Лепявко С. А. Повстання К. Косинського (1591-1593) // Укр. істор. журнал. – 1994. – № 4, 5.
12. Мельник Л. Г. Герої народних повстань. – К., 1990.
13. Мицик Ю. А., Плохій С. М., Стороженко І. С. Як козаки воювали. – К., 1991.
14. Наливайко Д. С. Козацька християнська республіка. – К., 1992.
15. Новицький Г. Хто і коли назвав Січ республікою? // Україна. – 1991. – № 2.
16. Сас П. Петро Конашевич-Сагайдачний // К. старовина. – 1992. – № 2.
17. Сергійчук В. І. Байда-Вишневецький – Ратник Української землі // Дніпро. – 1989. – № 2.
18. Січинський В. Чужинці про Україну. – К., 1992.
19. Смолій В. Петро Сагайдачний: воїн, політик, людина // Вітчизна. – 1990. – № 1.
20. Смолій В. Феномен українського козацтва в загальноісторичному контексті // Укр. істор. журнал. – 1991. – № 5.
21. Станиславський В. В. Запорізька Січ у політичних відносинах з Кримським ханством // Укр. істор. журнал. – 1995. – № 6.
22. Україна XVII століття: суспільство, філософія, культура. / Під ред. Л. Довгої, Н. Яковенко. – К., 2005.
23. Українське суспільство на зламі Середньовіччя та Нового часу. Нариси з історії ментальності та національної свідомості. / Під ред. В. Смолія. – К., 2001.
24. Чайковський А. Сагайдачний. – К., 1990.
25. Шевальє П. Історія війни козаків проти Польщі з розвідкою про їхнє походження. – К., 1993.
26. Шерер Ж. Б. Літопис Малоросії або історія козаків-запорожців. – К., 1994.
27. Щербак В. О. Запорізька Січ як фактор консолідації українського козацтва до середини XVII ст. // Укр. істор. журнал. – 1994. – № 5.

28. Щербак В. О. Козацтво в класово-становій культурі українського суспільства (друга половина XV – середина XVII ст.) // Укр. істор. журнал. – 1991. - № 11.
29. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків: У 3-х т. – Л., 1990. – Т. 1.
30. Яковенко Н. М. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVIII ст. – К., 2002.
31. Яковенко Н. М. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – К., 2005.

Методичні вказівки

Розглядаючи питання про виникнення українського козацтва, зверніть увагу на походження терміну «козак» та його еволюцію у процесі української історії. Одним з головних аспектів цього питання є проблема, пов'язана з причинами виникнення українського козацтва. Проаналізуйте основні теорії походження козацтва, визначте, яка з них, на вашу думку, є найдостовірнішою. Проблемним в історичній літературі є також питання про час виникнення українського козацтва. Усвідомте різницю між виникненням терміна «козак», виникненням українського козацтва взагалі і заснуванням Запорозької Січі. Яка частина населення подавалася у козаки і чому? Чим пояснити, що у козаки йшов лише деякий відсоток населення? Які риси характеру повинні були бути у козака? Назвіть і прокоментуйте основні умови прийняття у козаки.

При висвітленні другого питання розкажіть про час утворення Запорозької Січі, її устрій. Чому існував саме такий військово-адміністративний устрій на Січі? Чому ця організація козаків так називається? Якими були функції гетьмана, кошового отамана, військового судді, осавула, військового писаря? Як називалися їх клейноди та що це таке? Якою була процедура обирання кошового отамана? Поясніть, чому другою особою після кошового отамана на Січі був військовий суддя. Чим керувався суддя, призначаючи покарання для запорожців? Якими були ці покарання? Чи була у козаків смертна кара? Висвітліть роль військового писаря у діяльності Запорозької Січі. Чому йому вдавалося відігравати таку значну роль? На які підрозділи поділялося козацьке військо? Хто такі «діди»? Поясніть, які функції виконували військові служителі. Чому їх не обирали? Який орган вважався вищою владою на Січі?

Важливо чітко окреслити різні аспекти боротьби козацтва проти турецько-татарських та польсько-литовських загарбників. Розкрийте роль окремих козацьких ватажків та полководців у походах на Крим та Туреччину. Чому саме на ці території були спрямовані рейди козацтва? Особливо виокреміть роль Петра Конашевича-Сагайдачного у зміцненні козацтва та його військових перемогах. Розкажіть, на які групи поділя-

лося козацтво. Хто такі «реєстрові козаки», «голото», «дуки», «низові», «городові» козаки?

Покажіть, у чому були причини козацько-селянських повстань кінця XVI ст.? Назвіть основні події, пов'язані з цими повстаннями. У чому причини їх поразок? Чому після поразки повстання С. Наливайка у 1596 р. майже 30 років повстань не було, хоча причини для них зберігалися? Чим пояснити низку частих козацьких повстань у 1625–1638 рр.? Який характер мали усі ці повстання? Що ви знаєте про їх керівників? Необхідно вияснити, яке значення мали ці повстання для подальшої національно-визвольної боротьби усього українського народу.

Важливим є питання про українське козацтво як соціально-політичний та національний феномен. Чим українське козацтво відрізняється від донського козацтва, таборитів, граничар?

Наостанок, сформулюйте значення українського козацтва в історії XV–XVII ст. та історії України в цілому.

МОДУЛЬ № 2. НОВА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

ТЕМА № 1 (4)

Заняття 1-2 (4-5)

Національна революція й Визвольна війна українського народу середини XVII ст. (4 год.)

План семінару

1. Передумови, причини, характер і рушійні сили Національної революції. Перший етап збройної боротьби 1648 р.
2. Утворення, політичний устрій Української козацької держави – Гетьманщини.
3. Другий етап збройної боротьби (1649 – 1653).
4. Українсько-російські відносини середини XVII ст. Переяславська угода та Березневі статті 1654 р. Їх оцінки в історіографії.
5. Завершальний етап Національної революції та Визвольної війни (1654 – 1657). Їх основні підсумки та історичне значення.

Теми рефератів

1. Богдан Хмельницький – видатний державний діяч, полководець і дипломат.
2. Формування збройних сил періоду Визвольної війни.
3. Військова тактика Богдана Хмельницького у бойових діях 1648–1649 рр.
4. Козацтво – головна сила Визвольної війни.
5. Видатні полководці Визвольної війни: М. Кривоніс, Д. Нечай, І. Богун.
6. Кримське ханство в політиці Богдана Хмельницького.
7. Зовнішня політика Богдана Хмельницького.
8. Молдавські походи часів Визвольної війни.
9. Становище України напередодні Переяславської Ради.
10. Порушення Переяславської угоди царським урядом і контрзаходи Богдана Хмельницького.
11. Військовий союз України зі Швецією та Семигородом 1656–1657 рр.

Література

1. Антоненко В., Логвиненко І. Форма державно-правових зв'язків України з Росією за договором 1654 р. (історіографічний аспект) // Наукові праці. – Вип. 1. – Х., 1996.
2. Биркович О. Богдан Хмельницький – засновник української козацької держави // Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ України. – 2004. – № 3.
3. Бойко І. Держава і право Гетьманщини. – Л., 2000.

4. Видатні постаті України: Біографічний довідник / Г. Щокін та ін. – К., 2004.
5. Гайдай А. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях (від найдавніших часів до Хмельниччини). – Луцьк, 2000.
6. Горобець В. Українська зовнішня політика після Переяслава: стратегічні цілі та тактичні відступи другої половини 1655 р. // Укр. істор. журнал. – 2000. – № 2.
7. Грабовський С. Переяславська Рада: міф і його відлуння // Сучасність. – 2004. – № 1.
8. Греченко В. Про періодизацію і датування Визвольної війни українського народу // Вісник Харк. нац. ун-ту внутр. справ. – Х., 1996. – Вип. 1.
9. Гунчак Т. Переяславська Рада: між історією та легендою // Сучасність. – 2004. – № 4.
10. Документы об Освободительной войне украинского народа 1648 – 1654 годов. – К., 1965.
11. Костомаров Н. Малороссийский гетьман Зиновий – Богдан Хмельницкий // Исторические произведения. Автобиография. – К., 1989.
12. Крип'якевич І. Богдан Хмельницький. – Л., 1990.
13. Кудрявцев Л. Славетний лицар України: До 355-річчя битви під Батогом // Іменем закону. – 2007. – № 29.
14. Літопис Гадяцького полковника Григорія Грабянки. – К., 1992.
15. Літопис Самовидця. – К., 1971.
16. Мицик Ю. З досліджень історії Переяславської Ради 1654 р. // Укр. істор. журнал. – 2004. – № 1.
17. Разин Е., Степанков В. Богдан Хмельницкий. – К., 1993.
18. Смолій В. Українська козацька держава // Укр. істор. журнал. – 1989. – № 4.
19. Смолій В., Степанков В. У пошуках нової концепції історії Визвольної війни українського народу XVII ст. – К., 1992.
20. Степанков В. Антифеодальна боротьба в роки Визвольної війни та її вплив на формування Української держави (1648 – 1654). – Л., 1991.
21. Степанков В. Богдан Хмельницький і проблеми державності України // Укр. істор. журнал. – 1991. – № 9, 11.
22. Степанков В. Переяславська присяга 1654 р.: зміст і наслідки // Укр. істор. журнал. – 2004. – № 1.
23. Удод О. Українсько-російські відносини: історіографічні міркування й роздуми // Укр. істор. журнал. – 2005. – № 2.
24. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків: у 3-х т. – К., 1991–1992. – Т. 2–3.
25. Яковлева Т. Переяславська Рада: зіткнення традицій і персоналій // Людина і світ. – 2004. – № 2.

Методичні вказівки

У середині XVII ст. в українських землях спалахнуло потужне козацько-селянське повстання, що з часом переросло у справжню національно-визвольну війну. Ті докорінні зміни, які вона викликала у соціально-економічних відносинах, геополітичній ситуації в регіоні, дають підстави вважати ці події Національною революцією.

Починаючи розгляд даної теми, передусім треба з'ясувати основні групи причин, що спонукали різні верстви українського населення взятися до зброї, пов'язати їх з тогочасною внутрішньополітичною ситуацією у Речі Посполитій. Наступним кроком буде визначення конкретних передумов, що зробили можливим початок і розгортання масової боротьби українського народу. Тут доцільно звернутися до характеристики постаті Богдана Хмельницького. Як сталося, що довгий час цілком лояльний до польської влади чигиринський сотник, опинився на чолі повсталих мас?

Важливим аспектом розгляду проблеми повинно стати встановлення характеру та рушійних сил Національної революції. Який соціальний стан відігравав головну роль у цих подіях? Чому? З'ясування характеру Національної революції та Визвольної війни можливе за умови визначення тих основних цілей, що ставили перед собою її учасники.

Переходячи до характеристики першого етапу збройної боротьби, слід відзначити, що він відбувався за відчутної переваги козацько-селянського війська, яке здобуло низку блискучих перемог. Де саме було здобуто перемоги військом Богдана Хмельницького? Яку роль у цих перемогах відіграв фактор союзу з Кримським ханством? В чому, на ваш погляд, полягали основні засади успіху українців на першому етапі боротьби? Наприкінці 1648 р., досягнувши етнічних кордонів України, військо Б. Хмельницького досить несподівано припиняє подальші наступальні дії, а гетьман починає мирні переговори з польською стороною. Згодом було укладено українсько-польське перемир'я під Замостям. Наскільки доречним та виправданим був цей крок? Якими міркуваннями керувався Хмельницький, коли приймав відповідне рішення? При відповіді на це питання, особливу увагу зверніть на автономістські погляди, яких в той час дотримувався гетьман. В чому їх сутність?

На початку 1649 р. більшість українських етнічних територій було звільнено від польсько-шляхетського панування. Яку назву отримали ці землі? Охарактеризуйте адміністративно-територіальний устрій Козацької держави, її межі, систему політичного управління. Кому належали основні владні повноваження? Зверніть увагу на ті зміни, що сталися у соціально-економічній сфері. Яким чином було вирішено аграрне питання? Чи всі верстви це в повній мірі влаштовувало? З'ясуйте, чи існували внутрішні протиріччя у Козацькій державі. Якщо так, чим вони були викликані? Які зміни у соціальній структурі населення української

держави відбувалися протягом війни? Проаналізуйте ситуацію в релігійному житті України. Яку позицію зайняло українське православне духовенство щодо Визвольної війни?

Розглядаючи події другого етапу збройної боротьби (1649–1653), треба відзначити, що козацьке військо Хмельницького поступово втрачало стратегічну ініціативу. Чим, на ваш погляд, це було зумовлено? Зупиніться на характеристиці найважливіших подій цього періоду, а саме: битв під Збаражем, Берестечком, Батогом, Жванцем. Порівняйте умови Зборівського та Білоцерківського мирного договорів. Як вони були пов'язані з перебігом бойових дій? Поміркуйте, чому не дивлячись на ненадійність союзницьких відносин з Кримським ханством, Хмельницький саме до нього раз по раз звертався за пропозицією спільних дій? Дайте загальну оцінку співвідношення сил українців і поляків наприкінці 1653 р.

З огляду на вкрай важке становище Гетьманщини, влітку-восени 1653 р. Хмельницький істотно активізує московський вектор своєї зовнішньої політики. У жовтні того ж року Земський собор у Москві приймає рішення: *“Військо Запорозьке з містами і з землями прийняти під государеву високу руку ...”* Які існували альтернативи українсько-російському союзу? Чому все ж таки на Московському царстві в якості союзника, зупинив свій вибір Хмельницький? Стисло охарактеризуйте українсько-російські стосунки у 1648-1653 рр. Виходячи з їх аналізу, з'ясуйте, чому цей союз не виник раніше?

У січні 1654 р. московське посольство прибуло до Переяслава на зустріч з представниками козацької старшини. Як ви гадаєте, чому саме Переяслав, а не Київ було обрано місцем проведення зустрічі? Розкажіть, як відбувалася Переяславська Рада. Особливу увагу зверніть на позицію Богдана Хмельницького. Рішення Переяславської Ради зафіксували перехід Козацької держави під протекторат Московського царства. Конкретні умови перебування України в його складі були визначені Березневими статтями. Охарактеризуйте цей документ. Чи був виправданим такий крок? Окремо зупиніться на розумінні акту Переяславської Ради українською козацькою елітою та московською верхівкою. У чому полягали головні розбіжності між ними? З'ясуйте оцінки, що надавали Переяславській угоді історики минулого, сучасні українські та російські дослідники. На основі їх аналізу, визначте основні підходи до вирішення цієї проблеми у історичній науці.

Як розгорталися події на завершальному етапі війни та Національної революції? Наскільки ефективним виявився для козацького війська союз з Московським царством? У чому конкретно виявила себе допомога Росії Хмельницькому? У 1656 р. Московське царство укладає з Річчю Посполитою Віленське перемир'я. Чи відповідало це Переяславській угоді та Березневим статтям? Після виходу з війни Москви, український

гетьман відчайдушно намагався знайти нових союзників для продовження боротьби. До яких країн звертався Хмельницький? Чому, на ваш погляд, життєздатної коаліції так і не виникло? У вересні 1657 р. Богдан Хмельницький помирає, що стає фактичним завершенням національно-визвольних змагань. Охарактеризувавши його політичну, дипломатичну та військову діяльність, визначте історичну роль цієї особистості. У чому основні причини невдач українців на завершальному етапі боротьби? Підбийте остаточні підсумки Національної революції та Визвольної війни. Чи було досягнуто тих цілей, що ставилися їх учасниками? Яке історичне значення мали події 1648-1657 рр., у контексті українського національного становлення та державотворення?

ТЕМА № 2 (5)

Заняття 3 (6)

Політичне й соціально-економічне становище України в кінці XVII-XVIII ст. (2 год.)

План семінару

1. «Руїна»: причини, сутність, значення.
2. Україна і Північна війна.
3. Українська козацька держава у XVIII ст. Ліквідація автономії України у складі Російської імперії.
4. Соціально-економічний розвиток України у XVIII ст.

Теми рефератів

1. Політичний портрет гетьмана П. Дорошенка.
2. Героїчне і трагічне в постаті І. Сірка.
3. Державотворча діяльність гетьмана І. Мазепи.
4. Конституція П. Орлика.
5. Місце Полтавської битви в історії України.
6. Особливості колонізації Слобідської України.
7. Коліївщина 1768 року.
8. Полковник Семен Палій. Його роль у національно-визвольній боротьбі.
9. Гайдамацький рух в Україні у середині XVIII ст.
10. Рух опришків. Діяльність Олекси Довбуша.

Література

1. Багалій Д. І. Історія Слобідської України. – Х., 1993.
2. Дашкевич Я. Гетьманська Україна: полки, полковники, сотні Лівобережжя // Пам'ятки України. –1990. – № 3.
3. Дашкевич Я. Полково-сотенний лад XVII - XVIII ст. на Україні – штучна «біла пляма» // Пам'ятки України. –1990. – № 1.
4. Замлинський Е. Пилип Орлик // Віче. – 1994. – № 3.

5. Історія українського козацтва. Нариси у 2-х томах. – К., 2006.
6. Когут З. Російський централізм і українська автономія: ліквідація Гетьманщини 1760–1830 рр. – К., 1996.
7. Костомаров Н. Мазепинці // Укр. істор. журнал. – 1991. – № 2–1.
8. Курас Г. Життя і смерть П. Дорошенка // Київська старовина. – 1993. – № 4.
9. Матях В. М. Українсько-російські відносини другої половини XVII–XVIII ст. // Укр. істор. журнал. – 2004. – № 1.
10. Рябчук М. Кінець української автономії // Всесвіт. – 1997. – № 8–9.
11. Сергієнко Г. Я. Правобережна Україна: відродження козацької державності й визвольний рух проти панування Речі Посполитої (80–90 рр. XVII – поч. XVIII ст.) // Укр. істор. журнал. – 1996. – № 3.
12. Станіславський В. В. Коломацька рада та українсько-російські статті. До 320-річчя від дня ухвалення Коломацьких статей // Календар знаменних та пам'ятних дат. – 2007. – № 3.
13. Смолій В. Петро Дорошенко // Віче. – 1994. – № 1.
14. Смолій В. Іван Мазепа // Віче. – 1994. – № 2.
15. Чухліб Т. В. Гетьманування Петра Дорошенка: причини «вірності» та «зради» королю, султану й царю (1665–1676 рр.) // Укр. істор. журнал. – 2007. – № 1.

Методичні вказівки

Переходячи до розгляду першого питання, необхідно пояснити термін «руїна», з'ясувати причини його появи, сутність, значення та особливості його вживання, періодизацію позначуваних ним явищ. Слід розглянути боротьбу гетьманів і старшинських груп за владу за часів «руїни», їх орієнтацію у своїй боротьбі на Польщу, Росію, Туреччину. У рамках питання необхідно розкрити внутрішню та зовнішню діяльність гетьманів Ю. Хмельницького, І. Виговського, П. Тетері, І. Брюховецького, Д. Многогрішного, І. Самойловича. Особливої уваги потребує розгляд діяльності гетьмана П. Дорошенка у внутрішній політиці, його дії в об'єднанні українських земель, протурецька орієнтація гетьмана та його домовленості з Туреччиною. Важливого значення у цей період набуває геополітичне становище України між Польщею, Росією та Туреччиною і, як наслідок, міжнародні договори щодо українських земель: Андрусівське перемир'я 1657, Бучацький договір 1672, Бахчисарайський мир 1681, «Трактат про вічний мир» 1686.

При розгляді Північної війни слід з'ясувати причини ворожнечі сторін та місце і роль України у війні, роль українців у військових діях поза межами України. Особливої уваги потребує розгляд внутрішньої політики І. Мазепи, його діяльність у галузі культури, зовнішня політика гетьмана, Коломацькі статті, таємні переговори І. Мазепи з Кар-

лом ХІІ, їх причини та наміри, союз зі Швецією. Необхідно також розглянути військові дії на території України, причини та наслідки. Полтавську битву 1709 р. та її роль у Північній війні. Слід дати оцінку особи й діяльності І. Мазепи в історіографії. Треба розглянути, як розгорталися події після смерті гетьмана: Козацька рада 1710 р. та обрання гетьмана в еміграції П. Орлика, його конституції.

Аналізуючи третє питання, необхідно з'ясувати, у складі яких держав опинилися українські землі та їх політичне становище, яку політику проводила Польща відносно до Правобережної України, її еволюцію, висвітлити питання, пов'язані з гайдамацьким рухом: його виникнення, соціальна база, етапи розвитку; до «Коліїщини» 1768 р. Особливої уваги потребує розгляд стану Української козацької держави у складі Російської імперії, ліквідація автономії, етапи, форми та методи їх взаємодії. Необхідно розкрити причини й характер обмеження прав гетьманів І. Скоропадського, П. Полуботка, Д. Апостола, К. Розумовського. Слід розглянути діяльність та наслідки Першої й Другої Малоросійських колегій, правління гетьманського уряду (Міністерське правління); знищення царизмом Запорізької Січі; ліквідацію полкової адміністративно-територіальної системи на Гетьманщині; три поділи Польщі та поділ українських земель на кінець ХVІІІ ст. між двома імперіями – Російською і Австрійською.

Висвітлюючи соціально-економічний розвиток України у ХVІІІ столітті, слід звернути увагу, в яких умовах та у межах яких держав опинилися українські землі, з'ясувати їх становище, розвиток економіки та соціальну структуру, порівняти форми володіння землею, розглянути становище панівного класу, залежного населення. Необхідно проаналізувати причини та наслідки другого юридичного оформлення кріпацтва на Лівобережжі, реакцію на політику держав, розглянути причини, характер і значення селянських повстань. Слід звернути увагу на розвиток сільського господарства, промисловості, ремісничого виробництва, розвиток міст, створення та діяльність мануфактур, розвиток товарного виробництва. Особливої уваги потребує розгляд внутрішньої (ярмарки, базари, торги) та зовнішньої торгівлі.

ТЕМА № 3 (6)

Заняття 4 (7)

Українські землі у складі Російської, Австрійської та Австро-Угорської імперій (4 год.)

План семінару

1. Політичне становище та соціально-економічний розвиток українських земель у складі Російської й Австрійської імперій у першій половині ХІХ століття (порівняльна характеристика).

2. Національне відродження в Україні (кінець XVIII - перша половина XIX ст.): характер, етапи, напрямки.
 - а. українське національне відродження в Східній Україні;
 - б. особливості українського національного відродження в Західній Україні.
3. Соціально-економічний розвиток України в другій половині XIX століття. Скасування кріпацтва в Російській імперії. Ліберальні реформи 60–70-х рр. XIX століття та їх вплив на Україну.
4. Суспільно-політичні й національний рухи в Україні у другій половині XIX століття.

Тема рефератів

1. Україна й Вітчизняна війна 1812 р.
2. Т. Шевченко й Кирило-Мефодіївське братство.
3. Польський визвольний рух і Україна.
4. Українська політична думка другої половини XIX ст. М. Драгоманов.
5. Кримська війна і Україна.
6. Національне питання в розробках перших українських партій.
7. Українське питання в Російській Думі.
8. «Історія Русів» - перша політична історія України.
9. Політичний портрет І. Франка.
10. Реформи Йосипа II. Їх вплив на західноукраїнське суспільство.

Література

1. Верига В. Нариси з історії України (кінець XVIII - початок XX ст.). – Л., 1996.
2. Голобуцький О., Кулик В. Український політичний рух на Наддніпрянщині кінця XIX - початку XX ст.: дослідження. – К., 1996.
3. Гончарук М. Українське національне відродження XIX ст. Етапи і постаті // Вісник АН України. – 1993. – № 9.
4. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX - XX ст. – К., 1996.
5. Довгич В. Українська ідея в політичній теорії Драгоманова. – К., 1991.
6. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція на рубежі XIX-XX ст.: соціально-політичний портрет. – К., 1993.
7. Коломієць Ю. М., Коломієць Т. В. Ідея парламентаризму в українській конституційно-правовій думці Наддніпрянщини XVIII - початку XX ст. // Вісник ун-ту внутр. справ. – 1999. – № 9.
8. Кравченко В. В. Український національний рух у Харкові XIX - початку XX ст. // Слово і час. – 1993. – № 10.
9. Крижановська О. О. Соціальні настрої та уявлення селян Правобережної України у 20-50-х рр. XIX ст. // Укр. істор. журнал. – 2007. – №4.

11. Магочий П. Українське національне відродження. Нова аналітична структура // Укр. істор. журнал. – 1993. – № 1.
12. Павко А.І. Територіально-методологічні засади дослідження діяльності політичних партій та організацій в Україні наприкінці XIX – на поч. XX ст. // Укр. істор. журнал. – 2001. – № 4.
13. Рудакова Ю.К. Основні аспекти земельної політики уряду Павла I на території Правобережної України. // Укр. істор. журнал. – 2005. – № 3.
14. Українське національне відродження / В. А. Греченко, Ю. Д. Древаль, І. А. Логвиненко, Т. В. Коломієць. – Х., 1997.
15. Шандра В. С. Формування бюрократії в Правобережній Україні (XIX – поч. XX ст.) // Укр. істор. журнал. – 2007. – №2.
16. Янишин В.І. Народовці на рубежі 70–80-х рр. XIX ст.: створення нової моделі політичної культури // Укр. істор. журнал. – 2001. – № 6.

Методичні вказівки

Розпочинаючи підготовку до семінарського заняття, необхідно з'ясувати, які українські землі та у результаті яких подій потрапили до складу Російської та Австрійської імперій. Особливої уваги потребує розгляд двох суспільно-політичних систем, у яких опинилися українські землі. Порівнюючи становища українських земель у складі Австрійської та Російської імперій, необхідно розглянути адміністративний устрій, соціальну структуру населення, становище класів та політику, яка проводилася щодо них, розглянути зв'язок із зміною соціально-економічних відносин з формування нових класів, з'ясувати причини їх формування. Переходячи до розгляду розвитку економіки в українських землях у складі Російської імперії, слід звернути увагу на її феодально-кріпосницький характер та описати її розвиток у першій половині XIX століття, звертаючи увагу на те, за яких умов поступово почали розвиватися капіталістичні відносини в сільському господарстві (товаризація виробництва поміщицького господарства) та промисловості, розглянути розвиток внутрішньої та зовнішньої торгівлі.

Розглядаючи політичне становище західноукраїнських земель, необхідно в першу чергу з'ясувати, які землі входили до складу Австрійської імперії, їх адміністративний устрій, особливості політики, яку проводила Австрійська імперія по відношенню до населення Східної Галичини, Північної Буковини і Закарпаття, наголосити на відмінностях у їх становищі та політиці, яка проводилася щодо українських земель у складі Російської імперії. Переходячи до розгляду соціальної структури населення, необхідно у своїй відповіді сконцентрувати увагу на панівних і залежних верствах населення, акцентуючи увагу на їх етнічній приналежності. Розкриваючи питання економічного розвитку західноукраїнських земель, слід з'ясувати його характер, розглянути розвиток

сільського господарства й промисловості. Також слід простежити перехід економіки до капіталістичного виробництва і порівняти його з подібними процесами, що відбувалися в українських землях у складі Російської імперії. Особливої уваги потребує розгляд подій 1848–1849 рр., зокрема скасування кріпацтва та його наслідки для розвитку економіки.

Розкриваючи питання українського національного відродження, необхідно звернути увагу на його сутність, наголосити на етапах розвитку, зважаючи на те, що початок українського національного відродження умовно пов'язують з виходом у світ першої частини твору І. Котляревського «Енеїда» (1798 р.). Треба пояснити, чому саме цей твір можна вважати початком українського національного відродження. Розкриваючи питання розвитку національного відродження в Східній Україні, слід висвітлити фольклорно-етнографічний етап розвитку відродження, роботу комісії Геральдія у Санкт-Петербурзі та її роль у розвитку українського національного відродження. Особливої уваги потребує розгляд творів «Історія Русів» (анонімного автора), «Історія Малої Росії» Д. Бантиша-Каменського та їх роль у формуванні національної самосвідомості українського народу, проаналізувати поширення романтизму в Україні, становлення нової української літератури. Слід акцентувати увагу на політизації українського національного відродження в першій половині XIX століття, розкрити роботу Кирило-Мефодіївського товариства, зокрема, програмні документи, діяльність та його роль в українському національному відродженні.

Розкриваючи питання особливості розвитку українського національного відродження в Західній Україні, слід звернути увагу на феномен «рутенства», збереження традицій та самосвідомості у родинах дрібних греко-католицьких священників, відкриття руського інституту «Студіум рутенум» при Львівському університеті та його внесок у розвиток національного відродження в Західній Україні, охарактеризувати Львів 30-х рр. XIX ст. як центр українського національного відродження в Західній Україні. Той, хто відповідає, на семінарі при розкритті питання повинен звернути увагу на час появи, діяльність демократично-просвітницького та літературного угруповання «Руська трійця», революцію 1848–1849 рр. в Австрійській імперії та участь у ній українців, діяльність Головної Руської ради, розкрити особливості першого українського досвіду парламентаризму.

Аналізуючи соціально-економічний розвиток України у другій половині XIX століття, слід розглянути відмінності їх розвитку у межах двох імперій. В українських землях, які були у складі Російської імперії, у цей період склалася гостра криза самодержавно-кріпосницької системи. Які заходи здійснила влада для її подолання? Чи вдалося повністю позбутися кризових явищ? Під час висвітлення цього питання треба наголосити на скасуванні кріпосного права та проведенні ліберальних ре-

форм 60–70-х рр. XIX ст. Розкрити причини, сутність та їх значення для соціально-економічного розвитку, умови скасування та основні документи. Серед проведених реформ треба звернути увагу на земську, місцевого самоврядування, судову, військову, фінансову та освітню. Які вони мали наслідки для соціально-економічного розвитку українських земель? Які відбулися зміни у розвитку сільського господарства та промисловості? Особливої уваги потребує висвітлення подальших змін у соціальній структурі населення, причини і характер цих процесів.

Висвітлення проблеми соціально-економічного розвитку України в другій половині XIX ст. потребує аналізу їх особливостей в західноукраїнських землях. Необхідно розкрити проблему переходу до капіталістичних відносин у сільському господарстві та промисловості, розглянути розвиток товарно-грошових відносин, політику Австрійського та Австро-Угорського уряду у соціально-економічній сфері у відношенні до українських земель, проаналізувати особливості соціально-економічного розвитку західноукраїнських земель у порівнянні з Наддніпрянською Україною.

Під час висвітлення останнього питання теми необхідно з'ясувати, як розвивався суспільно-політичний та національний рухи в Україні у другій половині XIX століття, розкрити їх особливості у порівнянні з попереднім періодом, відмінності розвитку у межах різних імперій. Слід звернути увагу на розвиток громад 60–70-х рр. XIX століття, з'ясувати причини їх створення, соціальні групи, які до них належали, та їх діяльність, реакцію царського уряду, вказати на значення Валувського циркуляру 1863 р. та його наслідки. Необхідно також розкрити еволюцію громадського руху у другій половині 70-х рр. XIX століття: «Молоді громади»; Емський акт 1876 р. та його наслідки; український національний рух у 80-х роках; журнал «Киевская старина»; еволюція національного руху та його політизація в 90-х рр. XIX століття; Братство тарасівців. У рамках цього питання слід розглянути поширення загальноросійських та польських визвольних рухів в Україні, народництво та соціал-демократичні рухи.

Розкриваючи питання розвитку суспільно-політичних та національний рухів у Західній Україні, особливу увагу слід звернути на виникнення та розвиток у другій половині XIX століття москвофільської та народовської («українофільської») суспільно-політичних течій, з'ясувати початок створення, мету та напрямки діяльності. Особливу увагу слід звернути на політизацію національного руху в Галичині й створення перших політичних партій: їх керівники, програмні засади та практична діяльність у першій половині XIX ст.

МОДУЛЬ № 3. НОВІТНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

ТЕМА № 1 (7)

Заняття 1-2 (8-9)

Відродження державності України у роки національно-демократичної революції (1917-1920 рр.) (4 год.)

План семінару

1. Центральна Рада. Її політична діяльність. Проблема стосунків із Радянською Росією.
2. Українська держава гетьмана П. Скоропадського.
3. Доба Директорії.
4. Політика Радянської влади в Україні. Воєнний комунізм.

Теми рефератів

1. Українська Центральна Рада та ідея автономії України.
2. Проголошення Радянської влади в Україні.
3. Брестський мир і Україна.
4. Українські політичні партії. Їх діяльність у 1917-1918 роках.
5. Грушевський М. С. – голова Української Центральної Ради.
6. Політична діяльність В. Винниченка.
7. Політика П. Скоропадського у галузі культури.
8. «Білий рух» і гетьманщина.
9. Соціально-економічна політика Директорії.
10. Західноукраїнська Народна Республіка.

Література

1. Верстюк В. Ф. Українська революція: доба Центральної Ради // Укр. істор. журнал. – 1995. – № 2, 5, 6.
2. Верстюк В. Ф. Українська Центральна Рада: період становлення // Укр. істор. журнал. – 2007. – № 2.
3. Верстюк В. Ф. Український національно-визвольний рух (березень – листопад 1917 р.) // Укр. істор. журнал. – 2003. – № 3.
4. Верстюк В. Українська Центральна Рада. – К., 1997.
5. Дмитрієнко М. Ф. Зміни в адміністративно-територіальному устрою України в 1919 – 1920 рр. // Укр. істор. журнал. – 2004. – № 1.
6. Литвин М. Р., Науменко К. Є. Історія ЗУНР. – Л., 1995.
7. Логвиненко И. А. Политическая деятельность Украинской Центральной Рады. – Глобіно, 2000.
8. Логвиненко И. А. Центральная Рада: опыт национально-государственного строительства на Украине (март-октябрь 1917 г.) // Вестник ХГУ. Проблемы политической истории. – 1993. – № 375.

9. Логвиненко І. А., Гавриленко О. А. Центральна Рада та ідея автономії України (березень-жовтень 1917 р.) // Вісник університету внутрішніх справ –1996. – № 1.
10. Логвиненко І. А., Пчельников М. До питання про більшовицьке порушення права на самовизначення (на прикладі України 1917-1918 років) // Вісник ХДУ. – 1994. – № 381.
11. Семененко В. І. Історія Східної України. Поновлення кайданів (1917 – 1922). –Х., 1995.
12. Турченко Ф. Г. Утворення Української Центральної Ради // Український історичний журнал. – 2007. – № 2.
13. Солдатенко В. Ф. Українська революція. Історичний нарис. – К., 1999.
14. Феденко П. Влада П. Скоропадського. – К., 1993.
15. Янковська О. В. Культурне життя в Україні у період національно-демократичної революції (1917 – 1920 рр.). // Укр. істор. журнал. – 2005. – № 2.

Методичні вказівки

Починаючи підготовку до семінарського заняття, необхідно з'ясувати етапи розвитку національно-демократичної революції та її періодизацію. Переходячи до розкриття першого питання, слід розглянути події в Російській імперії, зокрема Лютневу революцію та її вплив на Україну, висвітлити особливості процесу створення Української Центральної Ради, її політичну платформу. Особливої уваги потребує розгляд процесів легітимізації Центральної Ради як загальноукраїнського державного органу, скликання Українського національного конгресу та його значення. Необхідно також розглянути питання внутрішньої та зовнішньої політики Української Центральної Ради.

Визначаючи політичну діяльність Центральної Ради, необхідно розкрити умови прийняття та основні положення I Універсалу, створення Генерального секретаріату (його функції та керівники). Розкриваючи це питання, слід розглянути подальші події української національно-демократичної революції: реакція Тимчасового уряду на діяльність Центральної Ради в Україні; прийняття II Універсалу як компроміс між Центральною Радою та Тимчасовим урядом. Переходячи до розгляду сутності III Універсалу, проголошення Української Народної Республіки. Необхідно також розглянути умови, в яких він був прийнятий, події в Петрограді та повстання у Києві.

Розглядаючи проблему відносин Центральної Ради з Радянською Росією, слід, перш за все, розглянути спроби встановлення влади Рад в Україні: скликання Всеукраїнського з'їзду Рад у Києві та його невдача; з'їзд у Харкові та його наслідки; створення більшовицької Української Народної Республіки та обрання Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету (ВУЦВК). Розкриваючи це питання, слід звернути

увагу на подальше розгортання подій, основою яких стала відкрита конфронтація: ультиматум Раднаркому та його сутність; реакція Центральної Ради та її дії; прийняття IV Універсалу Центральної Ради; пошуки зовнішньої допомоги урядом Центральної Ради; Брест-Литовські мирні переговори та їх результат; військові дії більшовиків в Україні; битва під Крутами; вступ військ Німеччини та Австро-Угорщини на територію України; відновлення влади Центральної Ради.

Аналізуючи друге питання, доречно спочатку розглянути кризові явища в уряді УНР, пояснити обставини встановлення в Україні влади гетьмана П. Скоропадського, показати політичні сили, які його підтримували. Розкриваючи діяльність гетьманського уряду, слід показати його діяльність у зовнішній та внутрішній політиці. У рамках останнього необхідно звернути увагу на створення та діяльність гетьманського уряду: проведення реформ урядом П. Скоропадського; робота у галузі культури та освіти; дії по формуванню регулярної армії.

Розкриваючи зовнішньополітичну діяльність гетьмана П. Скоропадського, слід звернути увагу на успіхи у налагодженні дипломатичних відносин з державами. Особливої уваги потребує розгляд діяльності гетьмана по розширенню територіальних меж України та розповсюдженню на них влади П. Скоропадського.

Прорахунки у внутрішній політиці та зміна зовнішнього фактора призвели до антигетьманського повстання, у результаті чого гетьман П. Скоропадський зрікся влади. Прихід до влади Директорії, відновлення Української Народної Республіки – ці події необхідно висвітлити у рамках третього питання. Розглядаючи діяльність Директорії, слід розкрити її становище та активізацію в цих умовах дій більшовиків, створення УСРР. Висвітлюючи внутрішню діяльність Директорії, необхідно розглянути задекларовані принципи діяльності уряду і результати їх втілення у життя, проаналізувати зовнішню політику Директорії, її успіхи, вади та прорахунки: Акт злуки 22 січня 1919 р., стосунки з Польщею, Варшавська угода, радянсько-польська війна та Україна, переговори з Врангелем, Ризький мирний договір.

Переходячи до розгляду політики радянської влади в Україні, треба розглянути питання створення УСРР, уряду Ради Народних Комісарів та представницьких органів на місцях, розкрити умови прийняття та сутність першої Конституції УСРР. Розкриваючи сутність радянської влади в Україні, необхідно проаналізувати діяльність уряду Х. Раковського, показати діяльність ревкомів та комітетів бідноти на селі, розкрити політичне, національне та культурне життя України в цей час.

Як окремих напрямків соціально-економічної політики радянської влади необхідно розглянути політику воєнного комунізму, розкрити основні засади, принципи цієї політики та їх втілення на місцях. Необхідно пояснити, якими були характерні риси політики воєнного комунізму, до

яких наслідків вони призвели, проаналізувати продрозкладку як головний елемент політики воєнного комунізму, розкрити її сутність. Слід також пояснити наслідки, які мала для України політика воєнного комунізму, розповісти про акції протесту селян проти політики.

Завершуючи заняття, треба підсумувати події, уроки та наслідки української національно-демократичної революції.

ТЕМА № 2 (8)

Заняття 3–4 (10–11)

Радянська українська державність у 20–30-ті рр. ХХ ст. (4 год.)

План семінару

1. Розвиток України в умовах непу.
2. Форсована індустріалізація в Україні.
3. Примусова колективізація.
4. Голодомор.
5. Утвердження сталінського тоталітарного режиму в Україні. Масові репресії і політичні процеси.

Теми рефератів

1. Політика коренізації в Україні в 20-ті роки ХХ століття.
2. Україна і утворення СРСР.
3. Ідейно-політична боротьба в 20-ті роки ХХ століття.
4. Промислове будівництво на Харківщині у роки перших п'ятирічок.
5. Шумський О. Я.: політичний портрет.
6. Політична діяльність Раковського Х. Г. в Україні.
7. Становище західноукраїнських земель у складі Польської держави.
8. Приєднання Західної України до УРСР.
9. Фінансова реформа 1922-1924 років.

Література

1. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953: суспільно-політичний та правовий аналіз. – К., 1994.
2. Білокін С. Масовий терор як засіб державного правління в СРСР (1917–1924). – К., 1999.
3. Бриндак О. Ліквідація більшовиками політичної опозиції та встановлення однопартійної системи в Україні у 20-ті роки. – О., 1998.
4. Волгонов Д. Триумф и трагедия. Политический портрет Сталина. – М., 1989.
5. Голод 1932-1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – К., 1990.
6. Греченко В. А. Внутрипартийная борьба: сквозь призму печати 20-х годов. – Х, 1991.

7. Греченко В. А. Внутрішньополітичні дискусії початку 20-х років: досвід, уроки // Маршрутами історії. – К., 1990.
8. Греченко В. А. Апогей сталінського тоталітаризму в Україні (30-ті роки). – Х. 2007.
9. Греченко В. А., Ярмиш О. Н. Україна у добу “раннього” тоталітаризму (20-ті роки ХХ ст.). – Х., 2001.
10. Громов Е. Сталин: искусство и власть. – М., 2003.
11. Даниленко Б. М., Касьянов Г. В., Кульчицький С. В. Сталінізм на Україні: 20–30-ті роки. – К., 1991.
12. Емельянов Ю. В. Сталин. На вершине власти. – М., 2006.
13. Командири великого голоду. – К., 2001.
14. Кульчицький С. В. Голод, голодомор 1932–1933 рр. // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 6. – К., 2006. – С. 76–86.
15. Кульчицький С. В. Нова економічна політика: уроки для сьогодення // Маршрутами історії. – К., 1990.
16. Кульчицький С. В. Трагічна статистика голодомору // Минуле України: відновлені сторінки. – К., 1991.
17. Кульчицький С. В. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928). – К., 1996.
18. Медведев Р. А. О Сталине и сталинизме. – М., 1990.
19. Млечин Л. М. Смерть Сталина. Вожди и соратники. – М., 2003.
20. Пристайко В., Шаповал Ю. Справа “Спілки визволення України”. – К., 1995.
21. Пристайко В., Шаповал Ю. Михайло Грушевський і ГПУ-НКВД: трагічне десятиліття 1924–1934. – К., 1996.
22. Сталин. Энциклопедия. – М., 2006.
23. Ушаков А. Г. Сталин. По ту сторону добра и зла. – М., 2006.
24. Шаповал Ю. У ті трагічні роки: сталінізм на Україні. – К., 1990.
25. Шаповал Ю. М. С. Хрущов на Україні. – К., 1990.
26. Шаповал Ю. Україна 20-50-х років: сторінки ненаписаної історії. – К., 1993.
27. Шаповал Ю. Людина і система: штрихи до портрету тоталітарної доби в Україні. – К., 1994.
28. Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК-ГПУ-НКВД в Україні: особи, факти, документи. – К., 1997.
29. Шаповал Ю. Україна ХХ століття: особи та події в контексті важкої історії. – К., 2001.
30. Шаповал Ю. І., Золотарьов В. А. Всеволод Балицький. Особа, час, оточення. – К., 2002.
31. Шаповал Ю. Невигадані історії. – К., 2004.
32. Шаповал Ю. І. Доля як історія. – К., 2006.

Методичні вказівки

Розглядаючи перше питання, необхідно звернути увагу на причини прийняття нової економічної політики. Чому більшовики змушені були відмовитися від політики «воєнного комунізму» і дозволити функціонування приватного підприємництва? Що таке «командні висоти» в економіці? Чому більшовики залишили їх за собою? Проаналізуйте кожен з основних заходів непу. У чому була їх новизна порівняно з політикою «воєнного комунізму»? Зверніть увагу на особливості непу в Україні. Чи ці особливості були на користь українського селянина чи навпаки – означали його повну дискримінацію порівняно з російськими? Охарактеризуйте основні досягнення непу. Чому неп, незважаючи на очевидні успіхи, зіштовхнувся з кризами (1923 р., 1925 р., 1927–1928 рр.)? У чому були причини згортання непу? Які серед них превалювали – політичні чи економічні?

При висвітленні другого питання спочатку дайте визначення політики індустріалізації. Які були причини прийняття курсу на індустріалізацію та особливості його реалізації в СРСР? Чому індустріалізацію називають форсованою? Чи виправданими були надшвидкі темпи індустріалізації? Якими були основні джерела індустріалізації? Охарактеризуйте та прокоментуйте основні досягнення індустріалізації. За рахунок чого вони були зроблені?

Дайте дефініцію поняття «колективізація сільського господарства». Чи була ця політика необхідною? Що таке «розкуркулювання»? Чому більшовики широко застосовували цю політику. Охарактеризуйте економічну ефективність колгоспів. У чому були причини голодомору 1932–1933 рр. в Україні з використанням різноманітних історичних джерел, у тому числі спогадів сучасників, опублікованих архівних матеріалів.

Розглядаючи питання про утвердження сталінського тоталітарного режиму в Україні, згадайте, що означає поняття «тоталітарний режим», чому він виник у СРСР і як утвердився в Україні. Поясніть, якими були причини переходу сталінського тоталітарного режиму до широкого та систематичного терору проти власного народу саме наприкінці 20-х рр. ХХ ст.? Охарактеризуйте хід та суть основних політичних процесів, які відбувалися у цей час в Україні: «шахтинську справу», «Спілки визволення України», «Українського національного центру» і т.д. У чому виявлялася антиукраїнська спрямованість цих процесів? Як їх можна оцінити з точки зору сьогодення? Наведіть приклади масових репресій в Україні у 1937–1939 рр. Чи спинило репресії прийняття Конституції СРСР 1936 р. та Конституції УРСР 1937 р.? У чому виявлялася абсолютизація держави за цими конституціями? Дайте характеристику основним рисам радянського тоталітарного режиму в 30-ті рр. ХХ ст. У чому виявлялися його економічна, правова, організаційна, соціально-психологічна, оперативна та репресивна складові?

Зробіть висновки до кожного з питань семінарського заняття та до всього заняття в цілому.

Заняття 5 (12)

Україна в роки Другої світової війни (2 год.)

План семінару

1. Напад Німеччини на СРСР. Бойові дії на території України у 1941-1942 рр.
2. Україна під владою окупантів. Рух опору в Україні.
3. Визволення українських земель від німецько-нацистської окупації та повернення Радянської влади.
4. Відбудова економіки на звільненій території України.

Теми рефератів

1. Українське питання напередодні Великої Вітчизняної війни.
2. Радянсько-німецькі стосунки напередодні Великої Вітчизняної війни.
3. Причини невдач Червоної Армії на початку війни в сучасній історичній літературі.
4. Харків у період німецької окупації.
5. Трагедія радянських військовополонених.
6. УПА і польський визвольний рух.
7. Українська інтелігенція та держава в умовах окупаційного режиму.
8. Антифашистська боротьба у Східній Україні.
9. Антифашистський рух у Західній Україні.
10. УПА і радянські партизани.
11. Внесок українського народу у розгром нацистської Німеччини.
12. Наслідки та уроки Другої світової війни.
13. Геополітичні зміни після закінчення війни та українське питання.

Література

1. Коваль В. С. Невідомий варіант “плану Барбароса” // Укр. істор. журнал. – 1996. – № 3.
2. Коваль В. С. Український період у Великій Вітчизняній війні (1941–1945) // Укр. істор. журнал. – 1990. – № 8.
3. Коваль М. В. ОУН-УПА: між “третім рейхом” і сталінським тоталітаризмом // Укр. істор. журнал. – 1994. – № 2–3.
4. Коваль М. В. Друга світова війна і Велика Вітчизняна війна та сьогодні. Роздуми історика // Укр. істор. журнал. – 1995. – № 3.
5. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж; Нью-Йорк; Л., 1993.
6. Лето 1941 г. Украина: Документы и материалы: хроника событий. – К., 1991.
7. Маркусь В. Приєднання Закарпатської України: 1944–1945. – К., 1992.
8. Мірчук П. Українська армія. 1942-1952: Документи і матеріали. – Л., 1991.
9. Роечко В. Друга світова війна 1939-1945 років. – К., 1994.
10. Чайковський А. Невідомий фронт. – К., 1994.

Методичні вказівки

Розглядаючи перше питання, висвітліть наслідки пакту Молотова – Ріббентропа для України, процес приєднання Західної України до УРСР, «радянізацію» західноукраїнських земель.

Висвітліть початок радянсько-німецької війни, як вона розгорталася для Червоної армії. У чому були причини поразок радянських військ? Чому не вдалося здійснити «план Барбаросса» у призначений термін?

Укажіть періодизацію Великої вітчизняної війни. Чому вона поділяється саме на такі періоди?

Охарактеризуйте становище на окупованій німецько-нацистськими військами території. Як було розчленовано територію України? У чому виявлялася антигуманність і расизм політики німецьких окупантів?

Необхідно висвітлити основні напрямки Руху Опору в Україні. Які етапи у своєму розвитку пройшов радянський партизанський рух? Чому на першому етапі дії радянських партизан були малоефективними? Назвіть найзначніших командирів українського партизанського руху, охарактеризуйте їх діяльність.

Коли і як виникла УПА? Якими були основні методи боротьби, які застосовувала УПА? У чому були особливості та складність діяльності ОУН у цей час?

Назвіть основні етапи визволення українських земель від німецько-нацистської окупації. Охарактеризуйте кожен з етапів, проаналізуйте основні битви цього періоду війни. У чому були причини перемоги Червоної Армії? Якими були втрати республіки за роки німецької окупації? Охарактеризуйте становище, що склалося в промисловості та сільському господарстві у перші роки після звільнення. Коли в основному було завершено відбудову народного господарства після війни?

Дайте характеристику становища у Західній Україні в післявоєнні роки. Розкажіть про боротьбу ОУН, форми і методи цієї боротьби. Що являла собою операція «Вісла»? Проаналізуйте суть та цілі сталінських депортацій народів у післявоєнні роки.

Зробіть висновки до кожного з питань семінару та до всього заняття в цілому.

ТЕМА 3 (9)

Заняття 6–7 (13–14)

Держава Україна на сучасному етапі (4 год.)

План семінару

1. Проголошення державної незалежності республіки. Перші кроки державотворення (1991 – 1996 рр.).
2. Політичний розвиток України на сучасному етапі.

3. Соціально-економічний розвиток України – досягнення та проблеми.
4. Міжнародне становище та зовнішня політика України.

Темати рефератів

1. Структурні зміни в політичній системі України після проголошення незалежності республіки.
2. Характер, особливості, проблеми політичних відносин України з країнами СНД.
3. Чорнобильська катастрофа – трагедія ХХ століття.
4. Основні політичні партії в Україні на сучасному етапі.
5. Кравчук Л. М. – перший президент незалежної держави Україна.
6. Вибори в Верховну Раду України 2007 року.
7. Автономна Республіка Крим: від проголошення до сьогодні (1991-2008).
8. Українсько-російські відносини: досягнення, проблеми, можливі перспективи.
9. Прийняття Конституції України та її історичне значення.
10. Становлення і розвиток органів внутрішніх справ України.

Література

1. Бандурка О. М., Древаль Ю. Д. Український парламентаризм: становлення і розвиток. – Х., 1999.
2. Бандурка О. М., Греченко В. А. Влада в Україні на зламі двох тисячоліть. – Х., 2000.
3. Гречанинов В. Украина в будущей Европе // Віче. – 1999. – № 9.
4. Єщенко П. Структурна політика в країнах з трансформаційною економікою // Віче. – 1999. – № 7.
5. Засць А. Український парламентаризм. Формування й удосконалення // Віче. – 1999. – № 2.
6. Історія державності України / Керівник авт. кол. Греченко В. А. – Х.: 2004.
7. Литвин В. Політична арена України: Дійові особи та виконавці. – К., 1994.
8. Литвин В. М. Украина: политика, политики, власть. – К. 1997.
9. Мочерний С. Характер перехідного періоду в Україні 90-х // Віче. – 1999. – № 10.
10. Онікієнко В. “Золоті гори” ринкової економіки або питання рівня життя населення // Віче. – 1999. – № 5.
11. Погорілко В. Державотворчий процес в Україні і “парад факторів” // Віче. – 1999. – № 10.
12. Політична історія України ХХ століття: в 6-ти томах. – К.: 2002-2003.
13. Політична історія України / За ред. В. І. Танцюри. – К.: 2001.

14. Про проголошення незалежності України. Постанова Верховної Ради Української РСР від 24 серпня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 33. – Ст. 1062–1063.

Методичні вказівки

Розглядаючи перше питання плану семінарського заняття курсантам та студентам слід проаналізувати суспільно-політичну та економічну ситуацію, яка склалась в СРСР в кінці 80-х – на початку 90-х рр., чітко визначити чинники, що прискорили серпневі події 1991 року, показати їх наслідки. У зв'язку з цим необхідно пригадати хід події в Україні після спроби державного перевороту в Москві та дати їм оцінку. Курсанти та студенти повинні розібратись в особливостях політичного розвитку молодого держави Україна. Для цього необхідно охарактеризувати основні етапи становлення політичної системи республіки, всебічно розкрити складнощі та труднощі цього процесу.

Готуючись до другого питання семінару, необхідно показати, як на основі нової Конституції України розвиваються сучасні політичні процеси. При цьому слід розкрити суть “помаранчевої революції” та результати і наслідки виборів у Верховну Раду України 2006 року, програми основних політичних партій та діяльність уряду республіки на нинішньому етапі розвитку.

Висвітлюючи третє питання плану, курсанти перш за все мають розібратися в причинах економічної кризи в Україні та показати її наслідки. Також необхідно розкрити основні принципи економічної політики урядів України за останні десять років, в т.ч. здійснення приватизації, становлення приватної власності у різних формах функціонування, соціальні аспекти розвитку республіки.

Розкриваючи четверте питання плану, повинні мати на увазі, що зовнішня політика України (формування її пріоритетів) багато в чому нерозривно пов'язане з політичним та соціально-економічним становищем, яке склалось в Україні. Сьогодні саме тому зовнішню політику України досить умовно можна поділити за напрямком дій: у СНД, насамперед з Росією, та з Західними країнами. Курсанти та студенти мають проаналізувати та показати досягнення, проблеми та труднощі міжнародної політики України, дати їй об'єктивну оцінку. Завершуючи роботу над темою, необхідно підбити підсумки, зробити відповідні висновки.

Зміст

ВСТУП	3
МОДУЛЬ № 1. СТАРОДАВНЯ ТА СЕРЕДНЬОВІЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ	5
ТЕМИ № 1-2.....	5
<i>Заняття 1. Українські землі в прадавні часи.</i>	
<i>Середньовічна держава Київська Русь (2 год.)</i>	5
ТЕМА № 3.....	9
<i>Заняття 2. Українські землі у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої (II пол. XIV- I пол. XVI ст.) (2 год.)</i>	9
<i>Заняття 3. Виникнення та розвиток українського козацтва (2 год.)</i>	12
МОДУЛЬ № 2. НОВА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ	16
ТЕМА № 1 (4).....	16
<i>Заняття 1-2 (4-5). Національна революція й Визвольна війна українського народу середини XVII ст. (4 год.)</i>	16
ТЕМА № 2 (5).....	20
<i>Заняття 3 (6). Політичне й соціально-економічне становище України в кінці XVII-XVIII ст. (2 год.)</i>	20
ТЕМА № 3 (6).....	22
<i>Заняття 4 (7). Українські землі у складі Російської, Австрійської та Австро-Угорської імперій (4 год.)</i>	22
МОДУЛЬ № 3. НОВІТНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ	27
ТЕМА № 1 (7).....	27
<i>Заняття 1-2 (8-9). Відродження державності України у роки національно-демократичної революції (1917-1920 рр.) (4 год.)</i>	27
ТЕМА № 2 (8).....	30
<i>Заняття 3-4 (10-11). Радянська українська державність у 20-30-ті рр. XX ст. (4 год.)</i>	30
<i>Заняття 5 (12). Україна в роки Другої світової війни (2 год.)</i>	33
ТЕМА 3 (9).....	34
<i>Заняття 6-7 (13-14). Держава Україна на сучасному етапі (4 год.)</i>	34

Методичне видання

Історія України

**Плани семінарських занять
для курсантів та студентів**

Укладачі:

Греченко Володимир Анатолійович
Дедурін Геннадій Геннадійович
Шарібжанов Рінат Вялійович

Коректорське опрацювання *М. О. Качинська*
Комп'ютерне верстання *С. В. Гончарук*

Формат 60x84/16. Ум.-друк. арк. 2,33. Тираж 50 пр. Зам. № 75.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. 50-річчя СРСР, 27, м. Харків, 61080
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.